

Doç. Dr.

Hüseyin ÜRETen

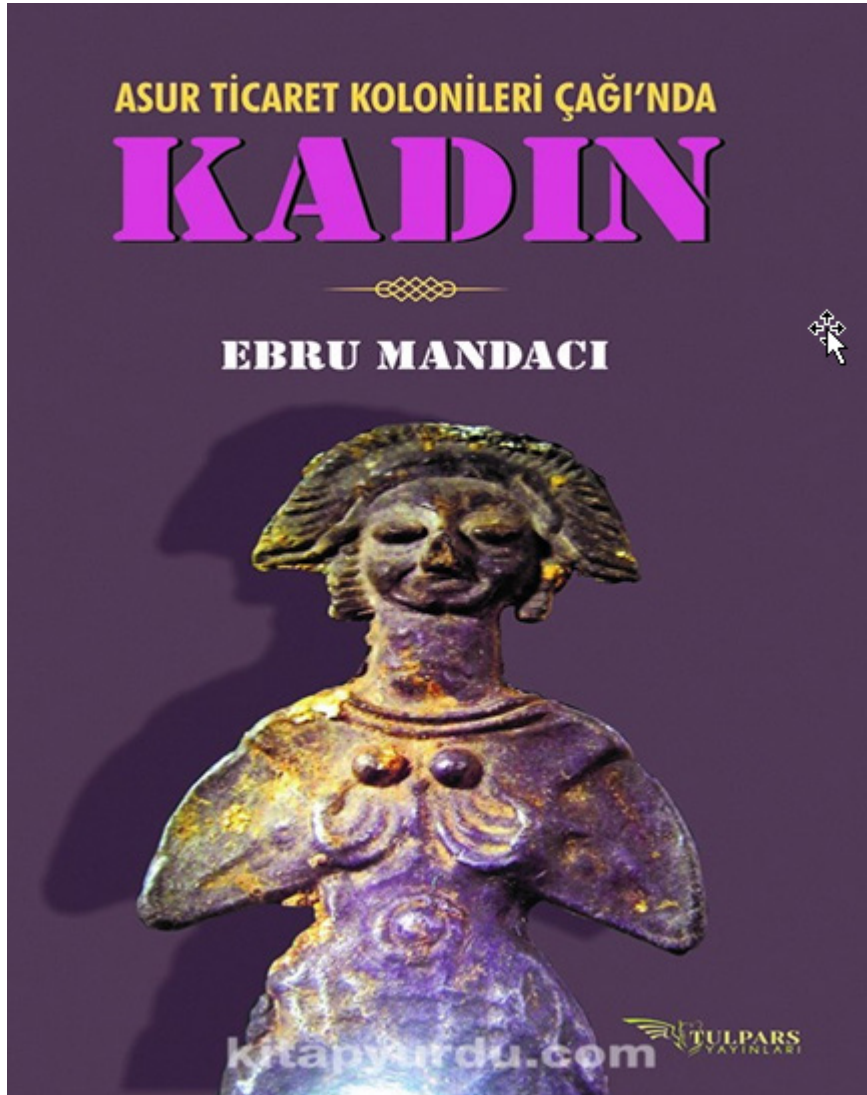
*Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü ve
Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı
hureten@adu.edu.tr*

Eser Geçmişi: 18 Eki 2017/ 18 Eki 2017

KİTAP TANITIMI

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın

*Ebru MANDACI, Tulpars Yayınları, Ankara 2016, X, 140 s.,
ISBN: 978-605-9238-39-7*

Herkesçe bilinmektedir ki, tarih yazı ile başlar. Fakat Mezopotamya, Mısır ve Anadolu gibi üç bölgede gelişen Eskidoğu uygarlıklarından ilk iki ülkede yazı İÖ yaklaşık 4. binyılın sonlarında başladığı halde Anadolu ancak İÖ 2. binyılın ilk çeyreğinde yani Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yazıya kavuşur.

Söz konusu devir adını, Asurlu tüccarların ekonomik faaliyetlerini Anadolu içlerine kadar yayarak, oldukça gelişmiş bir ticaret kolonisi kurmalarından almaktadır. Bilindiği üzere, Anadolu en eski çağlardan itibaren yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle ve uygun iklim koşullarından dolayı çeşitli kavimler açısından önemli bir cazibe merkezi olmuş hatta zaman zaman söz konusu kavimlerin istilasına da uğramıştır. İşte Asurlu sermaye sahipleri de İÖ 2. binyılın başlarında Anadolu'nun bazı zenginliklerinden yararlanarak, kendi ülkelerinde bulunmayan hammadde ihtiyaçları için Anadolu ile sıkı bir ticari faaliyete girişmişlerdir. Bu ticaret kolonisinin temel malzemelerine gelince, Asurlu sermayedarların Anadolu'ya muhtemelen Afganistan'dan getirdikleri kalay, çeşit bakımından zengin kumaş ve dokuma ürünleri ile süs eşyası gibi maddeler ilk sırada yer almaktadır.

Hiç şüphesiz ki, Asurlu tüccarların kişisel arşivlerini oluşturan ve evlerinde bulunan binlerce tablet, Kaniş ve Asur toplumlarıyla ilgili çok önemli bilgiler içermektedir. Gerçekten de her geçen gün artan bu belgeler ve bunlar üzerinde yapılan çalışmalar, Koloni Çağı hayatının siyasal, sosyal ve ekonomik konularında önemli ve yeni bilgiler kazanmamıza imkân vermektedirler.

Evet, Kültepe'de bulunan tabletlerin çoğunluğu ticari, iktisadi, hukuki ve bunlarla ilgili faaliyetler ile prosedürlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu tabletlerdeki bilgiler de ticari anlaşmaları, çeşitli kontratları, borç, faiz ve kredi senetleri ile malların nakliyesi, ortaklık anlaşmaları, oldukça çok miktarda alış-veriş mektupları ve özel mektuplar ile alacaklının borç-zimmet kayıtları gibi konuları içermektedir. Amenna... Ancak bunların dışında söz konusu bu yazılı belgeler evlenme-boşanma, evlat edinme, veraset ve esir ticaretine ait metinler ile yerli toplumların sosyal ve hukuksal yapısı, aile düzenleri, günlük yaşamları hakkında da önemli bilgiler edinmemizi sağlamaktadırlar.

Henüz yazının keşfedilmediği ve de Asurlu tüccarlar tarafından Anadolu'ya getirilmediği tarih öncesi çağlar boyunca Anadolu'da kadının toplumda üstlendiği rol arkeolojik belgelerden anlaşılmaktaydı. Oysa Kültepe'de bugüne kadar yapılan kazılar sonucunda yaklaşık 20 binin üzerinde tablet bulunmuştur. Gün ışığına çıkarılan bu tabletler arasında kadınlar tarafından gönderilmiş ya da alınmış yüzlerce mektup da yer bulunmuştur. Ve bunlar arasında daha kişisel tarzda mektuplar da yer almaktadır. Nitekim söz konusu mektupların çoğu da ev meseleleriyle ilgilidir. Ayrıca hukuki belgeler arasında yer alan evlilik sözleşmesi, boşanma kayıtları ve vasiyetnameler gibi vesikalar da Asur ve Anadolu toplumlarında kadının aile içindeki yeri ve kadınların günlük faaliyetleri konusunda bilgilerimizi tamamlamaktadır. Hatta yeni kazılar evlenme-boşanma, evlat edinme, veraset ve esir ticaretine ait metinlerin sayısını da oldukça artırmıştır.

Bu cümlelerden olmak üzere, Yrd. Doç. Dr. Ebru MANDACI, incelemesini yaptığımız **Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın** adlı bu çalışmasında, Koloni Çağı kadını konusunda dört bölümde bizlere bilgi vermeye çalışmıştır.

TULPARS Yayınları tarafından yayınlanan ve titiz bir çalışmanın ürünü olan bu kitap, İçindekiler, çalışmasının çıkış aşamasında kendisine katkıda bulunan kişilere teşekkür ettiği Önsöz ile çalışmasında kullandığı *Kısaltmalar ve İşaretler* kısımlarının ardından Mandacı'nın çalışmasının amacını, kapsamını ve başvurduğu temel eserleri belirttiği *Giriş* bölümü ile devam etmektedir. Kitabın orijinali 2014 yılında hazırlanmış olan "**Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın**" başlıklı doktora tezinin gözden geçirilmiş bir çalışma olduğunu da belirtmemiz gerekir.

Koloni Çağı kadını konusunda dört bölümde bilgi vermeye çalışan bu kitabın *Giriş* (1-10) bölümünde çalışma konusunun daha iyi anlaşılabilmesi adına Anadolu'nun Eski Asur Dönemi açısından taşıdığı öneme dolayısıyla bu dönemde Asur'un Anadolu ile kurduğu ilişkinin biçimi ve sonuçları kısa ve açıklayıcı bir özet olarak sunulmaktadır. Ve bölüm yazarın çalışmasında kullandığı konu ile ilgili kitap ve makalelerden oluşan temel eserlerin bibliyografik künyeleriyle nihayet bulmaktadır.

Kitap, aşağıda anlatacaklarımızdan da anlaşılacağı üzere, *Sonuç* (109-112), *Kaynakça* (113-122), *Haritalar* (123), *Resimler* (124-134) ve *Dizin* (135-140) dışında dört bölümden oluşmaktadır.

Şimdi söz konusu bölümlere bakacak olursak; Kitabın birinci bölümü *Sosyal Hayatta Kadın* (11-52) başlığını taşımakta ve üç alt başlıktan oluşmaktadır. MANDACI, bu bölümde sosyal hayatta kadını ele alarak; aile müessesinde kadının statüsü ve rolünü, kızların kaç yaşına geldiğinde evlendirildiği, nişan ve düğün adetleri ile kadınların aile hukukundaki haklarını irdelemektedir (11-42). Köle alım-satım belgelerinden edindiği bilgilerle ise kadın kölelerin fiyatları ve ne tür işlerde çalıştırıldıkları konusunu aydınlatmaya çalışmaktadır (42-47). Ayrıca rahibelerin, tapınaklarda nasıl bir görevi olduğunu ve bunların sosyo-ekonomik hayatlarını belgelerin vermiş olduğu imkânlar doğrultusunda inceleyerek ortaya koymaya çalışmaktadır (47-52).

Kültepe tabletlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Koloni Çağı'nda Eski Asur ve Anadolu toplumlarının evlilik süreciyle ilgili kasıtlı da olsa bilgi edinmemiz mümkün olmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, söz konusu vesikalardan Asurlu tüccarların yerli halkla olan yakın ilişkilerinin sonucunda Anadolu kızlar ile evlendikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan C. Günbattı'ya göre Anadolu bir erkekle Asurlu bir kadının evlendiğini dair bir belge de söz konusudur. Kaniş'ten Asur'da oturan Şimat-İstar'a yazılmış olan Kt. 91/k-425 nolu mektubun 27-30. satırlarında "*Annenin on yıldır bir Anadolu ile evli olduğunu ve o Anadolu'nun evinde oturduğunu işitmedin mi?*" ifadeleri geçmektedir. 1991'de ortaya çıkarılan aynı arşive ait belgelerden, evlendiği belirtilen kadının İstar-Lamaşşi olduğu ve Asurlu kocası Kunilum'un ölümünden sonra yerli Lulu ile evlendiği ortaya konulmuştur.

Belgelerden evlilik öncesinde nişanlanmanın gerçekleştiği de anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili gerek mahkeme tutanağı gerekse aile mektuplaşmaları ile ilgili sayısız belge mevcuttur. Söz konusu aile mektuplaşmalarından en iyi bilinenleri, Kültepe'nin önemli

tüccarlarından Puşu-ken ile hanımı Lamaşşi arasında gerçekleşenlerdir. K. Balkan; BIN IV, 9 ile CCT III, 20'de Lamaşşi'nin adını bilmediğimiz bir Şuhartum "kız" hakkında verdiği bilgilere dayanarak Asur'da kızlar evlenme yaşına geldikleri zaman Tanrı Asur adına bir tören düzenlendiğini belirtmektedir.

Ayrıca belgelerden, bugün Anadolu'nun birçok bölgesinde uygulanan "başlık parası" alma geleneğinin de daha Koloni Çağı'nda var olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan evlenecek kızlara baba evinden çeyiz verilmiştir. Eğer baba kız evlenmeden önce ölmüş ise babalarının yerine erkek kardeşler kızın çeyizini hazırlama ve evlendirme görevini üstlenmişlerdir.

İncelemiş olduğumuz evlilik sözleşmeleri ve boşanma vesikalarından anlaşılan, boşanma hakkının erkeğe olduğu gibi kadına da verildiği ve her iki tarafa tazminat bedelinin gümüş tartarak cezai müeyyide olarak uygulandığıdır. Bir başka deyişle, belgelerde kadına boşanma parasının verildiğine de tanık olmaktadır.

Miras hukukunu incelediğimizde ise, Asurluların düzenlemiş olduğu vasiyetnamelerde mirasçılardan eş ve rahibe (*gubabtum*) kızların, diğer mirasçılar ve erkek kardeşlere oranla daha fazla pay aldığı görülmektedir. Bu arada baba evinden çeyiz alan, bir başka ifadeyle evlenmiş kızların baba mirasından pay almadıkları da ortaya çıkmaktadır.

Asurlu tüccarların hanımlarının, eşlerinin yokluğunda, ailenin reisi görevini üstlendikleri de anlaşılmaktadır. Anadolu'da bulunan kocaları ile mektuplaşmak suretiyle Asur'daki aile sorumluluklarını yerine getirmişlerdir. Aile mektuplaşmalarından anladığımıza göre, Asur'daki kadınlar küçük çocuklarını yetiştirmek ve onlar için yiyecek ile giyecek temin etmek zorundadır. Ayrıca kocası Anadolu'da bulunan kadının, aile büyükleriyle beraber oturuyor olma olasılığı da mümkündür. Zira bazı kadınların eşlerine yazmış oldukları mektuplarda aile bireylerinden de bahsedildiği görülmektedir.

Ekonomik Hayatta Kadın (53-74) başlığıyla ikinci bölümde ise MANDACI, ekonomik hayatta kadını, Asur ve Anadolu kadını şeklinde ayrı ayrı ele almaktadır. Çünkü kendisinin de belirttiği üzere amacı, iki ayrı coğrafya kadınının yaşadıkları coğrafyanın vermiş olduğu olanaklar ile ekonomik hayata yapmış oldukları katkıyı net olarak ortaya koyabilmektir.

Kültepe tabletlerinden edinilen bilgilere göre, dönemin Asurlu kadınları faal olarak ticaretin içinde yer almışlar, özellikle tekstil ve bira imalatında aktif rol oynamışlar ve ürettikleri malların Anadolu'ya sevkiyatında görev üstlenmişlerdir. Ayrıca günümüzün aile şirketlerinde olduğu gibi bu bayanlar aile şirketlerinin Asur'daki kolunda şirketin temsilcisi, yöneticisi ya da çalışanı olarak önemli görevler üstlenmişlerdir. Hatta belgelerden Asurlu bayanlardan bazılarının Anadolu'ya gelerek ticaret yaptığı da anlaşılmaktadır. Gerekli durumlarda kadınlar da senet düzenlemiş ya da senetleri koruma görevini üstlenmişlerdir.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere MANDACI'nın Asur ve Anadolu kadınının ekonomik hayattaki yerini ayrı ayrı ele almasındaki amacı, iki farklı coğrafya kadının ekonomik faaliyetleri arasındaki farkı ortaya koyabilmektir. Bu cümleden olmak üzere, yerlilerle ilgili olarak yayınlanmış Kültepe metinleri, yerli halkın tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olduğunu göstermektedir. Ne zaman bir metinde tahıl, hayvancılık ve köle alım-satımı söz konusu olsa belgelerde Anadolu'ya şahıslar yer almaktadır.

Bu bağlamda Anadolu halkının buğday alım-satımı gibi ticari ilişkiler içinde bulunduğunu gösteren bir grup metinde, kadınların bu işte etkin rolü olduğu görülmektedir. Bunlardan bir tanesi İlalışka'nın hanımı olan Tupezialga adlı bir kadındır. Kt 88/k 1087 nolu metnin 10-20. Satırlarından kadının ticari faaliyetiyle ilgili önemli bilgilere ulaşmaktayız. Kt. 89/k 358 nolu tablette de yine Tupelzialga'nın bir önceki metinde de geçen şahıslarla birlikte 160 çuval buğday ödünç alınmasında sorumlu kişilerdendir. Bira ekmeğinin de söz konusu olduğu tablette borcun harman zamanı ödeneceği kaydedilmiştir.

Anadolulu iş kadınlarına en güzel örnek Madawada adlı bayandır. Bu bayana ait sekiz belge, İ. Albayrak tarafından işlenmiştir. Vesikalardan anlaşıldığına göre, Madawada Anadolu'nun çeşitli yerlerinde özellikle yerli halkla ticaret yapan ekonomik olarak zengin bir tüccardır. Belgeler incelendiğinde özellikle tahıl ve gümüş ile az sayıda hayvan ticareti yapan bir bayan karşımıza çıkmaktadır.

Ticari hayatın içinde aktif bir şekilde yer alan kadınlardan bir başkası da Şişahşuşar'dır. Bu bayan, Asurlu tüccar Aşşur-nada'nın hanımıdır. Şişahşuşar'ın ekonomik faaliyetlerini en güzel gösteren belge, kocası Aşşur-nada'ya yazdığı AKT 1, 15 numaralı mektuptur. Metin Anadolu kadının kocasının işlerini yürütmeye yetkili olduğunu göstermesi sebebiyle önem arz etmektedir.

Yine iki alt başlıktan oluşan üçüncü bölüm ise siyasi hayat ile ilgilidir. Yani *Siyasi Hayatta Kadın* (75-82) başlığı altında kraliçenin idari ve hukuki yetkileri ile ekonomik alandaki söz hakları incelenmektedir. Belgeler, İÖ 2. binyıl başlarında Orta Anadolu'nun siyasi yapısı konusunda da bilgi edinme imkânı sağlamaktadır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Orta Anadolu'da memleket geniş toprağa ve insan topluluklarına sahip, küçük krallık veya beyliklere bölünmüş bir siyasi yapı mevcuttur. Vesikalardan, kraliçelerin (*rubatum*) bazen kralla (*rubatum*) beraber, bazen de tek başlarına ülkenin çıkarları için çalıştıkları, idari yetkilerini en etkin şekilde kullandıkları, hukuki kararlar aldıkları ve ülke yönetiminde söz sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Kraliçelerin hukuki yetkilerini göstermesi bakımından Kt. n/k 504 nolu vesika güzel bir örnektir. Belge ismi belirtilmemiş bir Anadolu krallığının kral ve kraliçesi ile o yerin *karumunun* temsilcileri arasında düzenlenmiş bir tutanaktır. Tüccar Aşşur-taklaku saray tarafından tutuklanmıştır. Tutuklamadan iki ay sonra, *karumdan* bir heyet kral ve kraliçenin huzuruna çıkarak, Aşşur-taklaku'nun suçsuz olduğunu belirtmişler ve serbest bırakılmasını rica etmişlerdir...

Çivi yazılı belgelerden anlaşıldığına göre, bazı krallıklar direk kraliçe tarafından idare edilmiştir. Kültepe tabletlerindeki kısıtlı bilgilerden, bazı memurların kraliçelerin emrinde olduğu da tespit edilmiştir. Ayrıca bazı ekonomik yetkilerin de kraliçelerde olduğu anlaşılmaktadır.

Kıyafetler, Süs Eşyaları ve Sanat Eserlerinde Kadın Betimlemesi (83-108) kitabın dördüncü bölümünü oluşturmaktadır ve önceki bölümler gibi çeşitli alt başlıklara sahiptir. MANDACI, bu bölümde filolojik belgelerin yanında arkeolojik verileri de inceleyerek, dönemin kadınının giyim tarzı, makyaj ve süslenmek için taktıkları ziynet eşyalarını belirlemektedir. Ayrıca sanat eserlerini de inceleyerek bunlardaki kadın betimlemeleri, bunların ne amaçla kullanıldıkları ve ne anlama geldiklerini de elinden geldiğince incelemektedir.

Sonuç (109-112) bölümünde MANDACI, kitapta yer verdiği dört bölümde ele aldığı Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın ile ilgili tüm bilgilerin kısa bir değerlendirmesinde bulunmaktadır.

Kitap, belgelerdeki bilgileri destekleyen kapsamlı bir *Kaynakça* (113-122); kimi zaman belgelerdeki bilgileri destekleyen kimi zaman da boşlukları dolduran *Haritalar* (123) ve *Resimler* (124-134) ile okurlara büyük kolaylık sağlayacak *Dizin* (135-140) ile son bulmaktadır.

Eserin yazarı Ebru MANDACI, 2014 yılında "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın" adlı doktora tezini Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Turgut YİĞİT danışmanlığında tamamladıktan sonra mezun olmuştur. Daha sonra Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'na Yrd. Doç. Dr. olarak atanan yazar, halen Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmakta ve alan ile ilgili dersler vermektedir.

Ebru MANDACI'nın üzerine konuştuğumuz bu eseri ile ilgili bir değerlendirme yapacak olursak, bazı kitapların ilgili bölümlerinde ve dergilerde yayınlanmış çeşitli makaleler dışında şimdiye kadar dönemin kadınına ele alan toplu bir çalışmanın yapılmamış olması da göz önünde bulundurulduğunda Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın üzerine Türkçe kaleme alınmış temel bir eser olduğunu söylememiz gerekmektedir. Dolayısıyla "Eskiçağda Kadın" adlı bir seçmeli ders veren bir Eskiçağ Tarihçisi olarak kısaca belirtmek isterim ki, Eskiçağ Tarihi ile ilgili akademik çalışma yapanlar, üniversitelerdeki lisans ve lisansüstü eğitim alan öğrenciler ve saha meraklıları tarafından okunup incelenmesinin faydalı olacağı kanaatini taşımaktayım.

Yararlı olması dileğiyle...